

Inspiratiefiche

Leefomgeving en gezondheid

Over beleidsgrenzen heen samenwerken aan een betere gezondheid in je gemeente

De topprioriteit van de Vlaming bij de keuze van zijn nieuwe woonst? Dat is de locatie. Is er veel groen? Zijn de juiste faciliteiten dichtbij? Hoe is de sfeer in de buurt? Al deze factoren hebben te maken met de leefomgeving waarin je terecht komt. Een goede leefomgeving is niet alleen handig of visueel aantrekkelijk, maar bovenal gezond.

Er is een goede lucht-, water- en bodemkwaliteit, toegankelijk en divers groen, aandacht voor geluids- en hittestress... De omgeving is beweegvriendelijk, veilig en bestand tegen de gevolgen van de opwarming van de aarde, denk maar aan overstromingsrisico's en droogte. Heel wat factoren dus om mee rekening te houden. En zo'n gezonde omgeving komt er niet zomaar. Gelukkig heb jij als lokaal bestuur heel wat in handen. Door gezondheid te integreren in je lokaal milieu-, ruimte-, woning-, en mobiliteitsbeleid bouw je mee aan een aangename en gezonde stad of gemeente voor al je bewoners.

Maar hoe begin je hieraan? Met deze inspiratiefiche geeft het Logo je een duw in de rug. Ontdek hoe strategische keuzes in de leefomgeving, volgens het principe van Health in All Policies, de levenskwaliteit van je inwoners fors kunnen opkrikken.

Wat cijfers zeggen?

Hoe is de leefomgeving van jouw inwoners? En welke impact heeft die op hun gezondheid? Het is niet altijd makkelijk om hier de vinger op te leggen. Een blik op de cijfers, schept meer duidelijkheid.

4/10

Vier op de tien Vlamingen wonen niet in de nabijheid van **wijkgroen**.

In Vlaanderen bedraagt het aantal verwachte verloren levensjaren ten gevolge van **fijn stof** (PM 2,5w) vanaf 30 jaar 1412 per 100.000 inwoners. De Vlaming leeft 15 maanden minder lang gezond ten gevolge van fijnstof.

15
maanden

143

In Vlaanderen bedraagt het aantal verwachte gevallen van **astma** ten gevolge van stikstofdioxide bij 0- tot 19-jarigen 143 per 100.000 inwoners.

Het aantal verwachten personen dat te maken krijgt met sterke **geluidshinder** door wegverkeer bedraagt 15 827 personen per 100.000 inwoners per jaar in Vlaanderen.

15 827

39%

39 procent van de Vlaamse inwoners is ontevreden over de staat van de **fietsinfrastructuur** in zijn stad of gemeente. 50,8 procent van de verplaatsingen tussen de 3 en 5 kilometer worden gedaan met de auto.

Het aantal geschatte **hittegolfdagen** in Vlaanderen bedraagt 11 dagen in 2030, 19 dagen in 2050 en 51 dagen in 2100.

11 dagen

15,4%

15,4 procent van de woningen in Vlaanderen heeft te kampen met **vocht of schimmel**. Bij huishoudens met een werkloos referentie persoon, bedraagt dit percentage 37 procent.

In een goed ingerichte publieke ruimte **bewegen** mensen 161 procent meer. De top drie buitensporten in Vlaanderen zijn wandelen, fietsen en joggen.

161%

Welke winst maak je door gezondheid te integreren in het lokaal omgevingsbeleid?

Je leefomgeving heeft een directe en indirecte invloed op zowel je mentale als fysieke gezondheid. Een gezonde leefomgeving nodigt uit tot meer beweging, sport en spel. En meer sociaal contact als gevolg. Bovendien is een gezonde leefomgeving veiliger en houdt ze de negatieve effecten van klimaatverandering binnen de perken. Kortom, de winsten van een gezonde leefomgeving zijn legio.

Winst door in te zetten op een groene omgeving.

Waar de meeste winst te boeken valt? Dat is in een groene omgeving. Voldoende **natuur** in de buurt bevordert de biodiversiteit, vermindert geluids- en hittestress, is goed voor de lucht- en bodemkwaliteit, zorgt voor meer ontmoetingsplaatsen, maakt actieve verplaatsingen aangenamer ... Kortom, een groene omgeving draagt alles tezamen bij tot klimaatadaptatie en heeft een **positieve impact op zowel het mentaal als fysiek welbevinden van je inwoners**.

Maar hoe creëer je dat extra groen? Dat kan bijvoorbeeld door van een tweerichtingsstraat **eenrichtingsverkeer** te maken. Zo komt er ruimte vrij om te ontharden, en extra ruimte voor groen. Bovendien kan je zo ook je fiets- en voetpaden verbreden. Ook **nabij verschillende instellingen**, zoals zorginstellingen, scholen, kinderopvang, is een groene omgeving een grote win. Bijvoorbeeld door de aanleg van klimaatgroen rondom gebouwen, therapeutische zorgtuinen, luwteoases ...

Winst door de leefomgeving in kwetsbare wijken te verbeteren

Vooraf voor mensen in een **maatschappelijk kwetsbare situatie** kan een groene omgeving echt het verschil maken. In het algemeen zijn kwetsbare wijken **gevoeliger aan een ongezonde leefomgeving**. Denk maar aan een slechtere luchtkwaliteit, een ongezond binnenmilieu (door bijvoorbeeld vocht en schimmels in huis), onveiligheid, geluidsoverlast of gebrek aan bepaalde voorzieningen. Door al deze zaken in de leefomgeving onder handen te nemen, pak je als lokaal bestuur ook de gezondheidsongelijkheid in je gemeente aan.

Winst door in te zetten op een beweegvriendelijke publieke ruimte

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat de publieke ruimte een grote impact heeft op de mate waarin de inwoners van je stad of gemeente bewegen. Tegelijkertijd zijn heel wat Vlamingen niet tevreden over de fietsinfrastructuur in hun omgeving. Tijd dus om in te zetten op een beweegvriendelijke publieke ruimte. **Kwaliteitsvolle wandel-, fiets-, en speelinfrastructuur stimuleren** een actievere vrije tijd, ontspanning, beweging en een gezonde mobiliteit. Specifiek voor kinderen en jongeren draagt een **samenhangend speelweefsel** bij aan een **gezonde ontwikkeling**. Zo kunnen ze zelfstandig en op een veilige manier spelen en zich verplaatsen naar school, of naar sport- en jeugdvoorzieningen. Bovendien is dit allemaal extra voordelig in een rookvrije omgeving.

Winst door een sterkere sociale cohesie

In zorgzame buurten is er een combinatie van informele en formele zorg - jonge en oude inwoners helpen bijvoorbeeld elkaar -, en zijn er intersectorale samenwerkingen. Hoe je zo'n zorgzame buurten creëert? Investeer in een gezonde publieke ruimte in dergelijke buurten en je zal zien, de gezondheidswinsten worden des te groter. Er ontstaat meer ruimte voor **ontmoeting**, wat zorgt voor een sterkere **sociale cohesie** en **minder eenzaamheid**. Ook mogelijkheden tot participatie en co-creatie dragen bij aan meer inclusie in de buurt. Heb hierbij extra aandacht voor de specifieke noden en behoefte van kwetsbare doelgroepen zoals kinderen, ouderen, chronisch zieken, mensen met een handicap, lagere inkomensgroepen ... Zo creëer je meer gedragenheid voor het beleid en draag je bij tot **maatschappelijke betrokkenheid**.

Winst voor toerisme en lokale economie

Een gezonde leefomgeving heeft een diverse en aantrekkelijk aanbod aan voorzieningen, zoals vrijetijds- en sportverenigingen, kwaliteitsvolle huisvesting, scholen, winkels, culturele organisaties en openbaar vervoer. Door hierop in te zetten, creëer je ook een **aantrekkelijk vestingsklimaat voor lokale handelaren** en bedrijven en boost je bijgevolg je lokale economie. Ook het toerisme in je stad of gemeente zal bloeien in een gezonde leefomgeving. Want **recreatieve wandel- en fietsnetwerken** met aandacht voor beleving van groen en water hebben niet alleen positieve impact op de gezondheid van de inwoners, maar trekken ook **toeristen** aan.

Wat is jouw rol als lokaal bestuur?

Neem als lokaal bestuur de regierol op

Samen verwezenlijk je meer dan alleen. Zet daarom als lokaal bestuur in op brede samenwerkingen met als doel een **geïntegreerd en systematisch omgevingsbeleid met gezondheid als rode draad**, volgens het principe van Health in All Policies.

Om tot een gezonde leefomgeving te komen, werken verschillende beleidsdomeinen samen, zoals ruimte, wonen, mobiliteit, klimaat, milieu, veiligheid, sport, vrije tijd... Zet samen een breed spectrum aan doelstellingen en bijhorende actieplannen uit. Bijvoorbeeld:

- Integreer de **Sustainable Development Goals** (SDG's) in je lokaal beleid. De volgende SDG's kunnen als rode draad gelden:
  - o SDG 3: Het verzekeren van een goede gezondheid en het promoten van welzijn
  - o SDG 10: Ongelijkheid verminderen
  - o SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen,
  - o SDG 13: Acties om klimaatverandering te bestrijden
  - o SDG 15: Beschermen, herstellen en bevorderen van duurzaam gebruik van het ecosysteem
- Houd rekening met **engagementsverklaringen** zoals het Burgemeestersconvenant.
- Denk aan het **Lokaal Energie- en Klimaatpact** (LEKP).
- Ga op zoek naar **relevante charters** zoals Gezonde Gemeente, GoedGespeeld ...
- Houd rekening met eventuele **nieuwe regelgeving** die van kracht gaat, en met **richtinggevende normen**, bijvoorbeeld de 3-30-300-doelstelling.

Stel prioriteiten

Urgente problemen moeten als eerste worden aangepakt. Voordat je kan denken aan gezonde keuzes op vlak van bijvoorbeeld voeding, elkaar kan ontmoeten en actief kan deelnemen aan de samenleving, **moeten je basisvoorzieningen in orde zijn**. Kijk daarom als eerste naar de **armste wijken** van je stad of gemeente. Pak schimmel- en vochtproblemen aan en doe iets aan de hittestress in die wijken. Als deze urgente problemen zijn aangepakt, is er ruimte voor de volgende stappen: investeringen in beweging, ontmoeting en maatschappelijke participatie.

Ga voor quick-wins naast structurele aanpassingen

Bovenstaande prioriteiten behoren tot het systematisch omgevingsbeleid op de middellange en lange termijn. Deze kan je prima aanvullen met zogenaamde quick wins op kortere termijn. Denk bijvoorbeeld aan kleinschalige **onthardings- en vergroeningsacties** op wegen en pleinen, stimuleer de burger om een **groendak of groengevel** aan te leggen, stippel een **geluks- of gezondheidswandeling** uit, voorzie de openbare ruimte van kleinschalige **belevingselementen** ... Je ziet, de opties zijn talrijk. Integreer dergelijke quick wins in de **dagelijkse werking** van zowel betrokken diensten, als in uitbestede opdrachten.

Werk samen met je burgers

Als lokaal bestuur is het belangrijk om de vinger aan de pols te houden bij je inwoners. Sluit daarom aan op de behoeften en ideeën van je inwoners. Stimuleer **co-creatieve projecten en participatie bij beleidsvorming** om je inwoners zelf te laten bijdragen aan een gezondere leefomgeving. Denk bijvoorbeeld aan bottom-upinitiatieven waarbij burgerinitiatieven gekoppeld worden aan de expertise van het professionele middenveld en ondernemingen. Via participatieve trajecten binnen projecten zoals dorp-kern- gezond en plein vol gezondheid kunnen inwoners en verenigingen input geven en samen werken aan de herinrichting van publieke ruimtes. Op die manier kan het lokaal bestuur samen met de inwoners een gezonde publieke ruimte ontwerpen.

Toets de gezondheidsimpact van de ontwikkeling van je publieke ruimte

Bij de ontwikkeling van ruimtelijke uitvoeringsplannen voor je stad of gemeente kan je een gezondheidstoets publieke ruimte uitvoeren. Zo sta je stil bij de impact van je plannen op verschillende gezondheidsindicatoren. En heb je een beeld over de **mogelijke gezondheidswinst**. Bovendien reikt de gezondheidstoets je allerlei suggesties aan om de gezondheidswinst binnen je plan te verbeteren.

Volg het 7-stappenplan naar een lokaal gezondheidsbeleid

Voor een effectief gezondheidsbeleid is meer nodig dan enkel losse acties. Wil je **blijvende impact**, dan heb je een **integrale visie** op middellange en lange termijn nodig die verankerd zit in het lokaal gezondheidsbeleid. Dat vraagt wat inspanning, maar gelukkig sta je er niet alleen voor. Laat je inspireren door de succesfactoren voor een gezonde gemeente en het 7-stappenplan naar een lokaal gezondheidsbeleid. Bovendien geef je via de Gezonde Gemeente Matrix je beleid concreet vorm volgens **vier preventiestrategieën**: educatie, omgevingsinterventies, afspraken en regels, en zorg en begeleiding.

Maar hoe pas je dit alles nu precies toe op je eigen beleid? De procesbegeleiding van je Logo helpt je bij de opmaak, uitvoering en evaluatie van je lokaal gezondheidsbeleid. Weet dat je Logo ook

medische milieukundigen voor je klaar staan heeft. Zij bieden ondersteuning om alle acties en aanbevelingen door te voeren in je lokaal beleid, en geven inhoudelijk advies over de impact van de omgeving op gezondheid. Bijvoorbeeld via de eerder genoemde gezondheidstoets publieke ruimte.

Hoe kunnen de omgevings-, mobiliteits-, milieuambtenaren en gezondheidsambtenaar samenwerken?

Samen met de gezondheidsambtenaar is het jouw doel om een gezonde leefomgeving te realiseren. Maar wat kan de gezondheidsambtenaar nu concreet voor jou betekenen? Wat zijn jullie gemeenschappelijke doelstellingen?

Ter inspiratie geven we hieronder een **voorbeeld voor je meerjarenplan 2026-2031**. Met heel wat gedeelde doelstellingen tussen de dienst omgeving, mobiliteit, milieu en gezondheid.

Strategische doelstelling

'We zetten deze legislatuur in op een gezonde leefomgeving voor onze inwoners door integrale samenwerkingen te stimuleren over de beleidsdomeinen heen met gezondheid als rode draad. Helemaal volgens het principe van Health in All Policies. Zo beschermen we onze inwoners tegen de negatieve impact van milieufactoren op de gezondheid. En tegelijkertijd verbeteren we hun gezondheid door een gezonde levensstijl te faciliteren. We besteden hierbij steeds extra aandacht voor onze meest kwetsbare inwoners.

Operationele doelstelling 1

'We beschermen onze inwoners tegen de negatieve impact van een ongezond binnenmilieu op hun gezondheid.'

Acties:

- We **informer en adviseren inwoners over een gezond binnenmilieu** en stimuleren hen om hier concrete acties rond te ondernemen:
  - We voorzien via het woonloket advies rond gezond en energiezuinig wonen. Ook doorverwijzingen naar geschikte hulp of bemiddeling bij problemen met gezondheid gelinkt aan woonkwaliteit hoort hierbij.
  - We zetten projectmatig in op preventiecampagnes rond gezond wonen. Hoe? Met infosessies en workshops rond gezond wonen, een demowoning, informatie op de gemeentelijke website, in infobladen, op sociale media, en in wijkwerkingen.
- We zetten in op **deskundigheidsbevordering** rond gezond wonen binnen de eigen diensten zoals de Huizen van het Kind, thuiszorgdiensten, maatschappelijk werkers, medewerkers van sociaal huis, woonzorgcentra en het woonloket.
  - Hiervoor doen we beroep op de vormingen rond gezond en energiezuinig wonen door de medisch milieukundige van het Logo.
We motiveren en faciliteren verschillende settings om op maat te werken rond '**gezond binnen**'. Bijvoorbeeld door de kinderopvang en residentiële zorgvoorzieningen warm te maken voor acties rond gezond binnenmilieu.
  - We stellen concrete tools en materialen ter beschikking binnen eigen diensten om de einddoelgroep te ondersteunen bij gezond en energiezuinig wonen. Bijvoorbeeld de leidraad omgevingsfactoren voor kinderopvang, de leidraad voor een ventilatieplan voor woonzorgcentra en het ter beschikking stellen van CO2-meters, temperatuur- en hydrometers aan sociale huurders.
  - We integreren het thema 'gezond binnen' in het **beleid** en in projecten rond verduurzaming en energiezuinig wonen. Bijvoorbeeld door opleidingen voor energiesnoeiers en energiewerkers over gezond binnen. We doen dit samen met de medisch milieukundige van het Logo.
  - We besteden aandacht aan 'gezond binnen' tijdens een lokale woonraad of een lokaal woonoverleg met vertegenwoordiging van actoren zoals brandweer, politie, thuiszorgdiensten, woonmaatschappij, Huizen van het Kind, OCMW ...
- We begeleiden **inwoners** met energiezuinig en gezond wonen en focussen hierbij op **kwetsbare groepen**:
  - Door **samenwerkingen met middenveldorganisaties** en met mensen uit de doelgroep bouwen we een werking uit met begeleiding op maat van kwetsbare inwoners rond energiezuinig en gezond wonen en verbouwen.
  - We stimuleren inwoners om **milieuvriendelijk, gezond, duurzaam en hittebestendig te (ver)bouwen** door eigen subsidies. Bovendien maken we onze inwoners vertrouwd met

het bestaande aanbod om tot meer kwalitatieve, geïsoleerde, vochtvrije, hittebestendige en goed geventileerde woningen te komen.

- In samenwerking met het OCMW en de woonmaatschappij starten we **huurbegeleidingstrajecten bij kwetsbare inwoners** om vocht- en schimmelproblemen aan te pakken.

Operationele doelstelling 2

‘We beschermen onze inwoners tegen de negatieve impact van de klimaatsverandering op hun gezondheid en zetten in op gezondheidsbevordering.’

Acties:

- We **informer** onze burgers over de mogelijke gezondheidsrisico's verbonden aan klimaatverandering:
  - Over warme dagen, huidkankerpreventie door UV- bescherming en acties die inwoners zelf kunnen ondernemen: hoe jezelf koel, hou je huis koel, drink voldoende, smeer je in...
  - Over de opkomst van de tijgermug, tekenbeten en de ziekte van Lyme. En stimuleren de inwoners om zelf maatregelen te nemen.
- We ondernemen concrete acties om de gezondheid van inwoners te beschermen tegen de negatieve gevolgen van klimaatverandering.
  - We werken daarom samen met de medisch milieukundige van het Logo een warmteactieplan uit om de impact van hitte op de gezondheid te beperken, met focus op kwetsbare groepen, zoals sociaal geïsoleerden, ouderen, chronisch zieken en kleine kinderen.
- We zetten in op omgevingsinterventies om de gevolgen van klimaatverandering op de gezondheid te beperken en de gezondheid van de burgers te bevorderen.
  - We zetten in op hittepreventie door investeringen in ruimtelijke maatregelen zoals duurzame vergroening en ontharding. We streven naar de **3-30-300 vuistregel**: elke woning heeft nood aan 3 zichtbare bomen, 30% 'klimaatgroen' in de omgeving en toegankelijke groen op 300 meter. Hiervoor leggen we **luwte- oases en schaduwplekken** aan en proberen zo de natuurbeleving en biodiversiteit te verhogen.
  - We stimuleren bedrijven, zorginstellingen, scholen en particulieren om te investeren in vergroening en ontharding. Dat doen we met diverse **subsidie-oproepen** op vlak van onder andere **klimaatadaptatie, groenblauwe netwerken en schoolvergroening** om projecten extra te financieren.
  - We stimuleren onze inwoners om hun **groenblauwpeil** te berekenen. Via deze tool komen bewoners te weten hoe klimaatbestendig hun woning en tuin is. Bovendien geven we hen tips mee om hun peil te verbeteren, zoals bijvoorbeeld advies over streekeigen planten of zaaigoed. Of we doen een beroep op de Vlaamse werking rond de **tuinrangers** van het Agentschap voor Natuur en Bos.

Operationele doelstelling 3

‘Enerzijds beschermen we ons inwoners tegen de negatieve impact van factoren uit hun leefomgeving, zoals luchtverontreiniging en geluidshinder, op hun gezondheid. Anderzijds bevorderen we hun gezondheid door een kwalitatieve publieke ruimte te creëren die een gezonde levensstijl stimuleert.’

Acties:

- We investeren in een beweegvriendelijke en gezonde publieke ruimte die actieve en **duurzame mobiliteit** stimuleert:
  - We passen het STOP-principe en een trage wegen**beleid** toe. Hierbij hoort een traag wegennetwerk en autoluwe dorpskernen en woonomgevingen
  - We investeren in een **kwaliteitsvolle, conflictvrije en groene** wandel- en fietsinfrastructuur met Groene Functionele Belevingstrajecten
  - We voorzien in de publieke ruimte voldoende plaats voor **toegankelijke en laagdrempelige sport-, spel-, en bewegingsactiviteiten**. Dat doen we bijvoorbeeld met kwalitatieve speelruimtes en speelweefsel, beweegbanken, en laagdrempelige en kwalitatieve sportinfrastructuur.
  - We zetten in op het behoud van **open ruimte** en kernversterking. Dat kan bijvoorbeeld via een project zoals dorp-kern- gezond en plein vol gezondheid, waarin we samen met de inwoners een gezonde publieke ruimte ontwerpen.
  - We houden rekening met de walkabilityscore bij de planning en inrichting van de publieke ruimte. Door een goede mix van functies in de stads- of gemeentekern, een goede verbinding tussen straten en een hoge woondichtheid.
  - We bevorderen **collectief vervoer** zoals vervoerdeelsystemen voor auto's, kinderfietsen en bakfietsen. Op die manier bestrijden we ook vervoersarmoede.
  - We vergroten de **toegang tot gezonde voeding**. Bijvoorbeeld door het subsidiebeleid af te stemmen op initiatieven zoals volkstuinten of marktkramen, door te investeren drinkwaterfonteinnetjes en door het voorbeeld te geven bij het aankoopbeleid van de gemeente. Verder kijken we ook naar wat de drempels zijn tot gezonde voeding voor mensen in een kwetsbare situatie.

Operationele doelstelling 4

‘We beschermen onze inwoners tegen de negatieve impact van zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) stoffen uit hun leefomgeving op hun gezondheid.’

Acties:

- We zetten in op een **heldere communicatie** over ZZS met een duidelijke handelingskader dat geen onnodige ongerustheid wekt.

- We informeren en adviseren onze inwoners over ZZS's in hun leefomgeving. We bieden hen een overzicht van vervuilde gronden met ZZS in samenwerking met de medisch milieukundige van het Logo.

Met Logo naar een Gezonde Gemeente

Belangrijkste boodschap? Voor effect op lange termijn sla je best de handen in elkaar met andere beleidsdomeinen. Logo helpt je de brug te maken. Onze medewerkers ondersteunen jouw lokaal bestuur met de tools van de kadermethodiek Gezonde Gemeente. Ondersteuning nodig bij de opmaak, uitwerking en evaluatie van een integraal en kwaliteitsvol lokaal preventief gezondheidsbeleid? Contacteer dan jouw Logo.

COLOFON

Inspiratiefiche Leefomgeving en gezondheid

Deze publicatie is een realisatie van de Vlaamse Logo's met de steun van de Vlaamse overheid, geïnspireerd op de Inspiratiegidsen voor een integraal gezondheidsbeleid van het Vlaams Instituut Gezond Leven vzw.

Auteur

Faber Pennings

Verantwoordelijke uitgever

Vlaamse Logo's
Nico Carpiou
Logo Antwerpen vzw,
Jodenstraat 44
2000 Antwerpen

© 2024, Vlaamse Logo's,
Alle rechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor educatieve, pedagogische en sociale doeleinden die geen commercieel oogmerk hebben, mag al het materiaal vrij gebruikt worden mits correcte bronvermelding van deze publicatie.